

DE IJZEREN VOORRAAD

VAN TECHNISCH MINIMAAL NAAR ECONOMISCH MAXIMAAL

door Prof. dr. F. L. van Muiswinkel

Evenals zulks met de inhoud van vele andere begrippen in de economische wetenschap het geval is, heeft ook de inhoud van het begrip ijzeren voorraad in de loop der jaren een opmerkelijke verandering ondergaan. Deze verandering heeft zich schier onopgemerkt voltrokken, is door vele schrijvers niet onderkend, en heeft diensgevolge veel verwarring gesticht.

Alvorens deze ontwikkeling te schetsen mogen eerst een tweetal inleidende opmerkingen worden gemaakt, en wel:

1) In het populaire en in het boekhoudkundige spraakgebruik, alsook in de algemene economische theorie heeft men bij het gebruik van het woord „voorraad” vrijwel steeds het oog gericht op vlottende goederen, d.w.z. op grondstoffen, hulpstoffen, goederen in bewerking, gerede produkten en handelsvoorraden. Ook de bedrijfseconomische voorraadbegrippen als de technische, de economische, de speculatieve, de normale en de ijzeren voorraad, dragen dit kenmerk.

2) De genoemde bedrijfseconomische voorraadbegrippen hebben bovendien betrekking op kwantiteiten en niet op de waarde van deze kwantiteiten.

Bij de introductie van het begrip ijzeren voorraad is voorts een derde kenmerk op de voorgrond getreden, en wel die van een *constante* kwantiteit, die ten behoeve van het technische produktieproces een bepaalde rol zou spelen. Ook in de benamingen „normale”, „bestendige” en „gebonden” voorraad kan men de gedachte aan een bepaalde vaste kwantiteit beluisteren.

Deze veronderstelde derde eigenschap van de ijzeren voorraad is naar onze mening de bron van alle misverstanden en tegenstellingen, die bij de ontwikkeling van het begrip ijzeren voorraad, en met name bij de koppeling van dit begrip aan de winstberekening, aan de dag zijn getreden.

Vermoedelijk is de term „der eiserne Bestand” ontleend aan de Duitse militaire wereld, en wel aan het begrip „die eiserne Portion” (d.i. het noodrantsoen) van de soldaat te velde. Dit noodrantsoen toch is de buffervoorraad van de soldaat, wanneer de normale voedselvoorziening in het ongerede is geraakt.

In de oudste publicaties over de ij.v. vindt men dan ook sterk de nadruk gelegd op het feit, dat de ij.v. het absolute minimum kwantum grondstoffen is, waarover het bedrijf onder bepaalde omstandigheden moet beschikken, teneinde stagnatie in de technische produktie te voorkomen. Deze ij.v. mag alleen in noodgevallen worden aangesproken, d.w.z. alleen in die gevallen, waarin de normale bestellingen niet tijdig binnenkomen. Dit oerbegrip ij.v. past dus alleen bij abnormale situaties in de bedrijfshuishouding. Bij een normale bedrijfsuitoefening draagt dit minimumkwantum dus een permanent karakter en vervult het slechts een ondergeschikte functie in het produktieproces.

De Duitse bedrijfseconoom W. le Coutre kent aan de ij.v. in zijn „Organisationslexikon” (1930) dan ook geen andere betekenis toe dan te fun-

geren als het onveilige sein, dat op de noodzaak van het tijdig aanvullen van de voorraad wijst. Daartoe dient de ij.v. „auf dem Lagerkonto vermerkt" te worden.

Volgens O. Bertrams is de ij.v. „einer gewissen Mindestmenge von Waren, die nie veräuszt wird, sondern immer vorhanden sein musz." „Entsprechend seiner Natur als dauernd dem Betriebe gewidmeter Gegenstand musz der eiserne Bestand als Anlagegegenstand behandelt, d.h. er musz nach dem Grundsatz, dasz an Dingen, die nicht veräuszt, nicht umgesetzt werden, grundsätzlich nichts gewonnen und verloren werden kann, mit Jahr für Jahr unveränderlichen Werte bilanziert werden" ¹⁾).

Wij geven deze citaten in de eerste plaats als een illustratie van het oerbegrip ij.v. De opmerkingen van Bertrams bevatten echter tevens een symptoom van de verandering, die zich in het oerbegrip begint te voltrekken.

Het begrip ij.v. wordt nu namelijk gekoppeld aan de resultatenrekening. Zodra men zulks doet moet men zich er echter van bewust worden, dat men een sprong maakt van de ij.v. voor abnormale situaties naar de ij.v. ten behoeve van de normale bedrijfsuitoefening. Velen hebben zich bij het maken van deze sprong niet gerealiseerd, dat daarmee een ingrijpende verandering in de inhoud en de betekenis van het ij.v.-begrip gepaard dient te gaan. Men moet daarbij namelijk de gedachte aan een constante technische minimumkwantiteit eens en voor altijd loslaten en zich onmiddellijk gaan bezinnen op de vraag, welke inhoud aan het ij.v.-begrip moet worden gegeven, teneinde het een doelmatig instrument te doen zijn voor de berekening van de bedrijfseconomisch juiste winst. Sommige Duitse en Nederlandse schrijvers (*Schmalenbach, Volmer, Polak*) hebben dit onmiddellijk aangevoeld, zonder dat zij evenwel een afdoende oplossing hebben gevonden.

**
*

Wat ziet men namelijk gebeuren? Men stelt met nadruk op de voorgrond, dat de prijsfluctuaties van de ij.v. geen invloed mogen uitoefenen op de grootte van de berekende winst. Winst wordt in deze gedachten-gang alleen uit transacties verkregen; prijsfluctuaties van gebonden voorraden dienen te worden geëlimineerd. Zodra men deze juiste uitgangstellingen evenwel heeft betrokken beginnen de moeilijkheden zich op te stapelen. Men kan en wil namelijk de gedachte aan de constante minimumkwantiteit niet opgeven.

Een duidelijk bewijs daarvoor vindt men in de bekende redenering over het manco op de ijzeren voorraad. *Polak* geeft weliswaar toe dat deze terminologie een „contradictio in terminis" bevat, doch hij kan ook bij deze erkenning alleen dan van een manco blijven spreken, wanneer hij aan een constant minimum-kwantum als principieel uitgangspunt blijft vasthouden.

Dit moest echter o.m. bij seizoenbedrijven onoplosbare moeilijkheden veroorzaken bij de winstberekening, omdat er in de werkelijkheid geen constante blijvende kwantiteit grondstoffen of handelsartikelen in de bedrijfshuishouding wordt aangetroffen. Deze uitspraak geldt niet alleen voor het bedrijf, dat expansie of contractie van de bedrijfsomvang doormaakt, doch evenzeer voor het bedrijf, waarvan de totale produktie in de loop der jaren nagenoeg gelijk blijft.

¹⁾ art: „Der eiserne Bestand in der Bilanz" in Zeitschrift für Handelswissenschaftliche Forschung, december 1923.

Hoe moet men onder deze omstandigheden in de praktijk komen tot een verantwoorde vaststelling van de ij.v.? *Schmalenbach* merkt in zijn „Dynamische Bilanz” reeds op: „Es ist *selten* möglich einen solchen eisernen Bestand zu bestimmen”. Ook naar onze mening is het vrijwel nimmer mogelijk zulk een constante minimum-kwantiteit objectief vast te stellen. De juistheid van de gekozen hoeveelheid is altijd discutabel, zowel voor de bedrijfseconoom als voor de fiscus. De als uitgangspunt voor de winstberekening gekozen constante hoeveelheid moet namelijk voor de normale bedrijfssoefening hoger liggen, dan de absolute minimum-kwantiteit van het oerbegrip ij.v. Hoeveel mag deze kwantiteit echter hoger liggen dan die van het oer-begrip? Niemand kan op deze vraag een afdoend antwoord geven. De constante kwantiteit van de voorraad gedurende het gehele boekjaar is immers een fictie?

Zoekt men naar een aanvaardbare oplossing voor het onderhavige probleem dan dienen twee vragen te worden beantwoord, en wel:

- a) Welke voorraad is voor de winstberekening relevant?
- b) Welke waarde moet aan deze relevante voorraad worden toegekend?

**

Het antwoord op de eerste vraag moet naar onze opvatting luiden: *de maximale reële economische voorraad gedurende het boekjaar*. (afgekort: „de ma.r.e.v.”) Bij elke andere keuze komt men voor de consequentie te staan, dat of een willekeurige balansdatum doorslaggevend is, of een willekeurig tijdstip of een willekeurige periode gedurende het boekjaar, waarop of waarin de als uitgangspunt gekozen constante minimum-kwantiteit het dichtst benaderd wordt.

De ma.r.e.v. is een *reële*, d.i. een positieve niet speculatieve economische voorraad. De negatieve economische voorraad is naar zijn aard steeds een speculatieve positie à la baisse, die niet past in het beeld van de normale bedrijfsuitoefening. De ma.r.e.v. is voorts een *maximale* voorraadpositie, die ook in het komende boekjaar te eniger tijd wederom moet worden ingenomen. De ma.r.e.v. is tenslotte een *economische* voorraad, omdat hij onvermijdbare prijsrisico's met zich brengt, die de continuïteit van het bedrijf in ernstige mate bedreigen.

Wanneer levertijd en verbruiksduur van de optimale bestelling samenvallen is de ma.r.e.v. gelijk aan de som van de technisch minimale voorraad (het oerbegrip), en het dubbele van de optimale bestelgrootte (d.i. van de zojuist ontvangen normale inkoop en de onmiddellijk daaropvolgende bestelling), op een tijdstip gedurende het boekjaar, dat de bedrijfsdrukke normaliter het hoogst is. Dit tijdstip staat volkomen los van de veelal niet economisch bepaalde balansdatum en zal aangepast moeten zijn aan de aard van het individuele bedrijf.

Op de ma.r.e.v. mogen o.i. noch de voorverkopen van eindprodukten noch de termijnverkopen in mindering worden gebracht. De ma.r.e.v. bevat alleen de positieve voorraadelementen en is geen saldo van positieve en negatieve factoren.

Met deze uitspraak wijken wij o.m. af van de opvattingen van *Smeets* ²⁾ en *Slot* ³⁾.

Smeets kiest voor het saldo, omdat dit saldo „de voorraad is, waarover de ondernemer risico loopt”. Dit lopen van prijsrisico is naar onze mening wel een belangrijk criterium, doch met het oog op de winstberekening niet

²⁾ B.N.B. 1956, pag. 257 e.v.

³⁾ Voorraadwaardering, pag. 83 e.v.

het voornaamste punt, dat de doorslag moet geven. Doorslaggevend is voor ons alleen het antwoord op de vraag, of de continuïteit van het bedrijf al dan niet gevaar loopt. En deze continuïteit wordt o.i. bedreigd, wanneer men de negatieve elementen van de voorraadpositie in mindering brengt op de positieve elementen. Waarom zo zal men vragen? Omdat elke voorverkoop en elke termijnverkoop voor het desbetreffende kwantum in wezen het innemen van een speculatieve positie à la baisse betekent. Stijgen nl. de prijzen, dan is de opbrengst uit voorverkopen niet voldoende voor de financiering van de werkelijke vervangingskoop.

Het prijsrisico op de positieve economische voorraad (opgevat als het saldo) vertegenwoordigt derhalve slechts een deel van de gevaren, die uit de prijsfluctuaties op de inkoopmarkt voortvloeien. In nog sterkere mate geldt zulks, wanneer men de ij.v. opvat als een constante minimum-kwantiteit.

Bij *Slot* vindt men een andere argumentatie voor de verdediging van zijn standpunt, en wel de volgende: „Niet in overeenstemming met de vervangingswaardeleer en het ij.v.-stelsel is de zienswijze als zou de normale economische voorraad slechts positieve elementen kunnen bevatten” „Een aanwijzing voor de onjuistheid van deze opvatting is bovendien, dat de som van de normale voorraden bij de verschillende schakels van de bedrijfskolom, bv. fabrikant, groothandelaar en detaillist groter zal zijn, dan de totale aanwezige voorraad; wat de detaillist als economische voorraad ziet, omdat hij besteld heeft, ziet de groothandelaar tegelijk als zijn economische voorraad, want hij trekt verkoopcontracten niet af.”

De juistheid van de door *Slot* geconstateerde feiten is evident, doch zij zijn o.i. niet relevant. Het niet in overeenstemming zijn met vervangingswaardeleer en ij.v.-stelsel heeft als zodanig geen bewijskracht, omdat men eerst zou moeten bewijzen, dat beide theorieën voor het probleem in kwestie de juiste oplossing hebben gevonden; hetgeen wij ontkennen.

Slot's tweede argument schijnt meer hout te snijden. Ook bij dit tweede argument menen wij echter te mogen aantekenen, dat het niet relevant is voor de juiste winstberekening van de individuele ondernemer. Een voorbeeld ter illustratie.

Een meelfabriek koopt zijn tarwe op toekomstige levering en dekt zijn prijsrisico door een verkoop op de termijnmarkt. Naar analogie van *Slot's* redenering zou deze partij noch in de ij.v. van de groothandelaar, noch in die van de meelfabriek mogen zijn begrepen. Dit is niet houdbaar.

**

Rest ons nog de beantwoording van de vraag tegen welke waarde de m.a.r.e.v. in de balans moet worden opgenomen. Deze waarde moet uiteraard zodanig worden gekozen, dat zij waarborgen verschaft voor het kunnen handhaven van het bedrijf op het bestaande peil. De gekozen waarde mag echter niet zodanig zijn, dat de winst ten onrechte wordt gedrukt. Voor een pas opgerichte onderneming kieze men daarom de laagste marktwaarde gedurende het eerste boekjaar als de basisprijs; deze basisprijs moet o.i. in latere jaren voor verlaging vatbaar zijn, indien het prijspeil verder daalt. Bij daaropvolgende prijsstijgingen bestaat er naar onze mening geen enkele aanleiding om de verlaging van de vaste basisprijs uit het verleden weer ongedaan te maken en terug te keren tot de oorspronkelijke (hogere) basisprijs. Volgt men deze gedragslijn wel, d.w.z. het wederom verhogen van de basisprijs, dan komt het er op neer, dat bepaalde

ondernemingen bevoordeeld worden boven andere. De onderneming opgericht in het jaar met de laagste prijs kan dan namelijk permanent de grootste stille reserve op zijn voorraden kweken. Wanneer men het onredelijk acht, dat de balansdatum bepalend zou zijn voor het kwantum van de ij.v. (zoals bijv. bij het aanvaarden van het manco op de ij.v.), dan kan men op grond van een analoge redenering ook volhouden, dat het oprichtingsjaar van een onderneming niet permanent bepalend mag zijn voor de waardering van de ij.v.

Er zijn, zoals bekend mag worden verondersteld, schrijvers die de opvatting huldigen, dat men als de vaste basisprijs een willekeurige lage prijs (desnoods f 1,—) zou moeten kiezen. Deze opvatting is in strijd met de grondgedachte van het ij.v.-stelsel, dat prijsfluctuaties op gebonden voorraden moeten worden geëlimineerd. Kiest men een willekeurige uitzonderlijk lage prijs, dan wordt de winst in het jaar van oprichting en in latere jaren bij voorbaat sterker gedrukt dan uit de noodzaak van het handhaven van de continuïteit voortvloeit.

**
*

De vervangingswaardeleer kent de term „ijzeren voorraad” niet, doch werkt sporadisch met het begrip „normale voorraad”. Deze „normale” voorraad is o.i. de voorraad die past bij de normale bedrijfsdrukte. Het niet gebruiken van de term ij.v. bij de aanhangers van de vervangingswaardeleer moet waarschijnlijk worden verklaard uit de omstandigheid, dat het ij.v.-stelsel is belast door het verwerpelijk geachte vervangingskoopstelsel. Niettemin zou de „normale” voorraad in het stelsel van winstberekening volgens de vervangingswaardeleer dezelfde rol moeten spelen als de ij.v. in het ij.v.-stelsel (annex vervangingskoopstelsel). Ook de normale voorraad is echter een fictieve hoeveelheid, die niet in overeenstemming is met de werkelijkheid van het economisch gebeuren.

Ook de methode van winstberekening volgens de vervangingswaardeleer is er op gericht te voorkomen, dat door de uitkering van schijnwinsten (stammend uit prijsfluctuaties van gebonden voorraden) de continuïteit van het bedrijf wordt aangetast. Door het hanteren van het begrip „normale” voorraad wordt echter slechts een deel van de gevaren bezworen. Ook in de vervangingswaardeleer zou naar onze mening bij de winstberekening het ma.r.e.v.-begrip geïntroduceerd dienen te worden. Daarvoor is te meer reden, omdat de vervangingswaardeleer bij zijn behandeling van de prijsfluctuaties op duurzaam slijtende produktiemiddelen in wezen de ma.r.e.v.-gedachte volgt. De maximale reële economische voorraad van de duurzaam slijtende produktiemiddelen is immers de hoeveelheid werkeenheden, die bij de aanschaffing van deze produktiemiddelen daarin besloten ligt. Het moment van de aanschaffing is het moment van de maximale voorraad werkeenheden.

Bij het volgen van het ma.r.e.v.-stelsel is er per balansdatum veelal een manco op deze voorraad. Bij de door de vervangingswaardeleer gevolgde methode van behandeling der prijsfluctuaties van de ondeelbare voorraden werkeenheden past men een redenering toe, die in principe dezelfde is als die van de behandeling van het manco in het ij.v.-stelsel.

Het door ons verdedigde ma.r.e.v.-stelsel heeft dan ook het grote bijkomende voordeel dat dit stelsel zowel voor de deelbare als voor de ondeelbare voorraden kan worden gevolgd.

Volgens één en dezelfde gesloten theorie verkrijgt men aldus eenheid

in de balanswaardering en in de methode van winstberekening. Tot dusver zijn alle pogingen om de fiscus volledig te bekeren tot juiste bedrijfseconomische inzichten steeds afgestuit op het feit, dat de bedrijfseconomische theorie op het punt van de winstberekening geen eenheid demonstreerde bij de waardering der gebonden voorraden. Met behulp van het m.a.r.e.v.-stelsel kan deze eenheid tot stand worden gebracht.

h

n

schaeffer